

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ: АСПЕКТИ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ

Машкова О. В., Мальчикова Д. С.

У статті проаналізовано наявні визначення і сутність поняття «екологічний туризм» та суміжні з ним терміни і поняття, виокремлено основні ознаки екотуризму.

Ключові слова: екологічний туризм, природний туризм, зелений туризм, сільський туризм, м'який туризм, відповідальний туризм, стійкий (сталий) туризм.

Постановка проблеми. Згідно даних Світової Ради по туризму й екскурсіям (WTTC) і Всесвітньої туристської організації (WTO), туризм на сьогодні є найбільш крупною і динамічною індустрією світу. Разом з тим, враховуючи прогнозовані WTO показники розвитку туризму в XXI столітті, стає очевидним наростання протиріч у питанні задоволення туристського попиту й раціонального використання туристських ресурсів. Сьогодні антропогенний пресинг і його гальмуючий вплив спостерігається практично у всіх секторах туріндустрії й видах туризму, у переважній більшості туристських районів. Це стало причиною численних спроб адаптації головних положень і принципів концепції сталого розвитку до контексту туризму – появи екологічного туризму (екотуризму). Проблеми розвитку екотуризму поки ще мало досліджені. Спостерігаються значні різночитання й розбіжності в термінології й практиці організації туризму загалом [3] так і екотуристичної діяльності зокрема [6]. Тому проблема узагальнення понятійно-термінологічного апарату екологічного туризму безумовно є актуальною.

Аналіз останніх публікацій. Наукові дослідження з туризму є міждисциплінарними і давно відомими – туризм в якості об'єкту дослідження визначають географія, історія, економіка, соціологія, культурологія та інші науки. В їх числі знаходимо роботи багатьох вчених, присвячені дослідженню саме екологічного туризму, зокрема роботи Бейдика О. О., Богуш Л. Г., Дмитрука О. Ю., Зінько Ю. В., Любіцевої О. О., Мальської М. П., Рутинського М. Й., Смаль В. В., Смаля І. В., Храбовченко В. В., Худо В. В. та інших. В цих працях наявні певні дискусійні моменти сучасної понятійно-термінологічної бази досліджень екотуристичної діяльності, тому обґрунтованим вважається положення, що систематизація наявних понять і термінів у цій сфері дослідження, їх уточнення і подальша розробка є одним з актуальних напрямів дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є узагальнення термінів і понять, що зустрічаються у понятійно-концептуальному полі дослідження екологічного туризму. Відповідно до мети були поставлені завдання: а) проаналізувати наявні визначення і сутність поняття «екологічний туризм» та суміжні з ним терміни і поняття; б) виокремити основні ознаки екотуризму.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій, науково-популярній, періодичній літературі, мас-медіа зустрічаємо широке використання понять і термінів «екотуризм», «природний туризм»,

«зелений сільський туризм» «м'який туризм», «відповідальний туризм», «стійкий (сталий) туризм» тощо. З побутової точки зору така поліконцептність є цілком прийнятною, але у світлі вирішення конкретної наукової проблеми необхідним є, на нашу думку, узгодження основних понять і термінів в межах понятійно-концептуального поля дослідження екологічного туризму.

Сам термін «екотуризм» був введений на початку 80-х років ХХ ст. і досі має розмиті межі і безліч визначень, схожих за змістом, але, що різняться по формулюванню й контексту. Причина тому – першочергове використання поняття не науковцями, а маркетологами для приваблення туристів, орієнтованих на природу, її захист і активний відпочинок. Насправді ж такі туроператори не завжди дбали про навколишнє середовище, тому ідеї екотуризму ще довго визивали й визивають скептичне ставлення науковців. Наприклад, Б. Віллер, який побував в «екотурі» на Кубі, помітив, що протягом години, доки туристи обідали в ресторані, водій їх автобуса не глушив двигун, щоб в салоні працював кондиціонер [6].

В більшості визначень поняття «екотуризм» наголошується, що екотуризм має бути ексклюзивно зарезервованим за природним туризмом і лише подорожі до відносно незайманих і незабруднених природних територій (переважно заповідних) зі специфічними природними атракціями (коралові рифи, каньйони, озера, гейзери, карстові печери, зникаючі види тваринного світу) можуть розглядатися як екологічні [5]. Зокрема, найбільш вдалим, на наш погляд, є визначення Всесвітнього Фонду дикої природи (WWF): «екотуризм - туризм, що включає подорожі в місця з відносно недоторканою природою, з метою одержати уявлення про природні й культурно-етнографічні особливості даної місцевості, не порушуючи при цьому цілісності екосистем і створюючи такі економічні умови, при яких охорона природи й природних ресурсів стає вигідною для місцевого населення» [2].

В інших визначеннях до екотуристичних об'єктів включені і антропогенні елементи [5]. В цьому випадку екотуризм поділяють на два основні класи: 1) класичний – екотуризм в межах природоохоронних територій (акваторій) і в умовах «дикої», непорушеної або мало зміненої природи; 2) екотуризм поза межами природоохоронних територій і акваторій, на просторі окультуреного або культурного ландшафту (найчастіше сільського).

На підставі більшості визначень можна сформулювати основні ознаки екотуризму:

1) стимулювання й задоволення бажання спілкуватися із природою, зокрема здійснення екологічної освіти і виховання;

2) запобігання негативного впливу на природу й культуру, а також сприяння охороні природи й природних ресурсів;

3) створення умов для одержання більшої частини доходів від туристичної діяльності місцевими жителями, що створює для них економічні стимули для охорони природи [6].

Очевидно, екотуристичними не можуть вважатися такі подорожі, при яких дотримуються лише окремих ознак екотуризму, і безпосереднім результатом яких не є поліпшення охорони природного середовища.

Нерідко екотуризм зв'язують із пригодницьким туризмом (adventure tourism). Однак екологічний туризм не завжди має на меті пригодницький компонент. З іншого боку, далеко не всі пригодницькі тури відповідають екологічним критеріям, особливо в аспекті раціонального використання ресурсів. Так, антиекологічними можуть бути, наприклад, спортивні й сафарі-тури, пов'язані зі здобуттям живих трофеїв або досягненням спортивного результату будь-якою ціною - скажімо, з використанням зрубаних живих дерев для спорудження переправ.

Що стосується природного туризму (nature tourism, nature-based or nature-oriented tourism), то це також вид туризму, який безпосередньо пов'язаний з використанням природних ресурсів у їх відносно незміненому стані. Але, на відміну від туризму екологічного, поняття «природний туризм» ґрунтується лише на мотивації туристів (відпочинок у дикій природі, знайомство з нею) і не враховує екологічний, культурний і економічний вплив таких подорожей [1]. Тому далеко не завжди використання природних ресурсів при такому виді туризму є розумним (екологічним) – досить згадати такі його види, як полювання, подорожі на моторних човнах та ін.

Основною ознакою сільського туризму (agrotourism) є те, що туристична подорож проходить у сільському поселенні [4]. Тому, сільський туризм теж не завжди можна віднести до екологічного й навіть до природного, тому що для його організації можуть бути використані історико-культурні ресурси, наприклад музеї-садиби видатних людей. Сільський туризм можна вважати екологічним лише за наявності ознак екотуризму, наведених вище.

Термін «зелений» туризм (green tourism) має більш політичне походження і пов'язаний з діяльністю зелених партій, політиків, громадських рухів, застосуванням в туристичній індустрії екологічних методів і технологій. Дуже часто в туристичній літературі можна зустріти словосполучення «сільський зелений туризм», чим підкреслюється екологічний аспект сільського туризму.

У німецькомовних країнах прикметник «екологічний» вживається досить рідко й у визначеннях «зелених» галузей туризму практично не використовується. Там найбільш широкого поширення набув термін «м'який туризм» або «екологічно й соціально відповідальний туризм». На думку ряду авторів, поняття «м'який туризм» близьке до «зеленого туризму» і характеризується природокористуванням, що не призводить до деградації ресурсів, оскільки для відновлення й охорони останніх використовується частина вигід від його розвитку [1].

Доцільно розмежовувати поняття екологічного та сталого туризму (sustainable tourism). Терміном екологічний туризм, або екотуризм, позначають лише один із сегментів туристичної сфери діяльності, тоді як принципи сталості розвитку мають бути дієвими для різних видів туристичної діяльності, включаючи як альтернативні, так і традиційні.

Поява терміну «стійкий (сталий) туризм» стала підсумком напруженого пошуку, в результаті якого в 1996 р. Всесвітньою туристичною організацією (WTO), Всесвітньою радою по подорожах і туризму (WTTC), організацією «Зелений світ» була розроблена концепція сталого розвитку туризму в ХХІ столітті: «Agenda 21 for travel and tourism industry» [4]. Під сталим розвитком розуміється процес, що відбувається без завдання збитків туристським ресурсам. Отже, сталий туризм є більш ширшим поняттям ніж екотуризм, так як включає збереження не тільки природних, але й інших туристичних ресурсів, зокрема історико-культурних. Це досягається таким управлінням ресурсами, при якому вони можуть відновлюватися з тією ж швидкістю, з якою використовуються, або переходом з повільно відновлюваних ресурсів до швидко відновлюваних.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на сьогоднішній день й досі спостерігаються значні різночитання й розбіжності в термінології й практиці організації екотуристичної діяльності. Що не тільки створює зайву плутанину, але й не дозволяє отримувати точні статистичні дані розвитку різних видів туризму, зокрема екологічного. Наприклад, експерти WTO при обліку прибуттів і надходжень від екотуризму використовують поняття «туризм, орієнтований на природні туристичні ресурси» або «природний туризм» (nature based tourism), хоча, як показано в статті, це є не зовсім коректно. Тому подальша систематизація понятійно-термінологічного апарату в сфері екологічної діяльності туризму на міжнародному й національному рівнях є просто необхідною.

Список літератури:

1. Бочкарева Т.В. Экотуризм: анализ существующего международного опыта / Т. В. Бочкарева // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/bochkareva.htm.
2. Кусков А. С. Особенности российской практики организации экологических и эколого-культурных туров / А. С. Кусков, Е. И. Арсеньева // Проблемы социального управления: Межвузовский сборник научных трудов. – Саратов : СГСЭУ, 2005. – Вып. 4. – С. 7-19.
3. Любичева О. О. До питання термінології в туризмі / О. О. Любичева // Географія та туризм: Наук. зб. / [Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін.] – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 3. – С. 7-10.
4. Рутинський М. Й. Зелений туризм / М. Рутинський, Ю. Зінько. – К. : Знання, 2008. – 271 с.
5. Смаль В. Туризм і сталий розвиток / В. Смаль, І. Смаль // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. – 2005. – Вип. 32. – С. 163 – 173.
6. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб-метод. пособие / В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 208 с. : ил.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ: АСПЕКТЫ ПОНЯТИЙНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОГО АППАРАТА

Машкова О. В., Мальчикова Д. С.

В статье проанализированы существующие определения и сущность понятия «экологический туризм» и смежные с ним термины и понятия, выделены основные признаки экотуризма.

Ключевые слова: экологический туризм, естественный (природный) туризм, зеленый туризм, сельский туризм, мягкий туризм, ответственный туризм, устойчивый туризм.

ECOTOURISM: ASPECTS OF CONCEPTUAL TERMINOLOGY

Mashkova O. V., Malchikova D. S.

The article analyzes the existing definition and essence of the concept of «eco-tourism» and adjacent terms and concepts, highlights the main characteristics of ecotourism

Keywords: eco-tourism, nature tourism, green tourism, agrotourism, soft tourism, responsible tourism, sustainable tourism.

Машкова Ольга Вікторівна, Херсонський державний університет, кафедра соціально-економічної географії, к. геогр. н., доцент; Україна, 73000, м. Херсон, вул. 40 р. Жовтня, 27, Херсонський державний університет, інститут Природознавства, кафедра соціально – економічної географії, mashkova@ksu.ks.ua, тел.: дом. (0552) 410619, моб. 095-277-03-60.

Мальчикова Дар'я Сергіївна, Херсонський державний університет, кафедра соціально-економічної географії, к. геогр. н., доцент; Україна, 73000, м. Херсон, вул. 40 р. Жовтня, 27, Херсонський державний університет, інститут Природознавства, кафедра соціально – економічної географії, esgeogr@ksu.ks.ua, тел.: дом. (0552) 492891, моб. 097-221-97-38, 095-822-51-53.